

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Λογοτεχνία για Παιδιά I

Ενότητα 4: Εικονογραφημένο Βιβλίο

Δημήτρης Πολίτης

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (ΤΕΕΑΠΗ)

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά μαθήματα ΠΠ

1. Σκοποί ενότητας	2
2. Περιεχόμενα ενότητας.....	2
3. Γενικά-Εννοιολογικά-Ιστορικά	3
4. Ο ρόλος της εικόνας και του κειμένου στο εικονογραφημένο βιβλίο	5
5. Ο ρόλος του χιούμορ στο εικονογραφημένο βιβλίο	6
6. Σχέση εικόνας-κειμένου	7

1. Σκοποί ενότητας

- Εισαγωγή στην προβληματική και στη χρήση των όρων (εικονογραφημένο βιβλίο-εικονοβιβλίο, οπτική-λεκτική τροπικότητα, χιούμορ εικόνας-κειμένου, κ.ά.).
- Κατανόηση της φύσης, των συμβάσεων, των χαρακτηριστικών και των ιδιαίτερων λειτουργιών της εικόνας στο εικονογραφημένο βιβλίο για παιδιά.
- Κατανόηση των ιδιαίτερων προσδιοριστικών στοιχείων της σχέσης εικόνας-κειμένου στα εικονογραφημένα βιβλία.
- Εξοικείωση των φοιτητών/φοιτητριών με τις βασικές τεχνικές/μεθόδους της εικονογράφησης-Καλλιέργεια της κριτικής τους διάθεσης απέναντι στα εικονογραφημένα βιβλία.
- Εμπλουτισμός των τρόπων (διδασκτικής) αξιοποίησης των εικονογραφημένων βιβλίων μέσα στις τάξεις του Νηπιαγωγείου.

2. Περιεχόμενα ενότητας

- Γενικά-Εννοιολογικά (περιεχόμενο-χρήση των όρων: εικονογραφημένο βιβλίο-εικονοβιβλίο)-Ιστορικά
- Εικονογραφημένο βιβλίο: δια-ειδολογικό, δια-ηλικιακό, δια-κωδικό, «αναγνώστης-παρατηρητής»-«αναγνώστης-παίχτης»
- Ο ρόλος της εικόνας και του κειμένου στο εικονογραφημένο βιβλίο-Σχέση εικόνας-κειμένου, Τεχνικές-μέθοδοι εικονογράφησης, Επιμέρους προσδιοριστικά στοιχεία της σχέσης εικόνας-κειμένου [στυλ, μεταμυθοπλαστικές τεχνικές, χαρακτήρας, ιδεολογικά μηνύματα, εστίαση, χρόνος, μη κειμενικά στοιχεία (παρακείμενο, περικείμενο, επικείμενο)]
- Ο ρόλος του εικονογράφου, Τυπικές μορφές διατύπωσης του φανταστικού κόσμου-μορφογενετικά συστήματα εικαστικής απόδοσης.

3. Γενικά-Εννοιολογικά-Ιστορικά

Σε ένα εικονογραφημένο βιβλίο εικόνες και άλλα διακοσμητικά κυρίως στοιχεία εντάσσονται οργανικά στο κείμενο, κάνοντάς το πιο ελκυστικό για τους μικρούς αποδέκτες του. Με άλλα λόγια, ένα βιβλίο σχεδιασμένο για μικρά παιδιά (2-8 ετών), με λίγο ή καθόλου κείμενο, με πολλές εικόνες που δε συνοδεύουν το κείμενο ως συμπλήρωμά του ή δε λειτουργούν απλώς διακοσμητικά, μπορεί να διαβαστεί και μόνο με τις εικόνες. Το [εικονογραφημένο βιβλίο](#) δε δημιουργείται με τον ίδιο τρόπο που δημιουργούνται σήμερα χιλιάδες μέσα οπτικών μηνυμάτων (διαφημίσεις, κ.λπ.): είναι αποτέλεσμα μιας σύνθετης διαδικασίας που προϋποθέτει συνήθως τη συνεργασία δύο ή περισσότερων διαφορετικών δημιουργών, σίγουρα ενός συγγραφέα και ενός εικονογράφου, οι οποίοι λαμβάνουν υπόψη σε μεγάλο βαθμό τον αποδέκτη/αναγνώστη στον οποίο απευθύνονται.

[εικονογραφώ > εικονογράφηση →

εικόνα [< εἶκω (εἶμαι ἢ φαίνομαι ὁμοιος, μοιάζω)] + γράφω]

Ο ελληνικός όρος «εικονογραφημένο βιβλίο» χρησιμοποιείται για την απόδοση των αγγλικών όρων: «picture book» και «illustrated book». Ο αγγλικός όρος picture book (εικονοβιβλίο) προϋποθέτει τη συν-ανάγνωση εικόνας και κειμένου, ώστε να αποδοθεί η ιστορία όπως “είναι”, ενώ ο όρος illustrated book (εικονογραφημένο βιβλίο) συμπεριλαμβάνεται και αυτός στον όρο εικονογραφημένο βιβλίο, παρόλο που δε συνάδει με τα χαρακτηριστικά του. Εδώ, η σχέση εικόνας-κειμένου δεν έχει τέτοια ισχύ, ενώ το κείμενο έχει μεγαλύτερη βαρύτητα από την εικόνα. Θα ήταν, λοιπόν, λογικότερο να αντικατασταθεί ο ελληνικός όρος «εικονογραφημένο βιβλίο» με τον όρο «εικονοβιβλίο».

Σύμφωνα με την Α. Γιαννικοπούλου (2008) το εικονογραφημένο βιβλίο:

- Χαρακτηρίζεται «δια-ειδολογικό», επειδή μέσα του ενυπάρχουν διαφορετικά είδη λογοτεχνικών κειμένων ή κειμενικών ειδών (π.χ. ποιήματα, μύθοι, διηγήσεις, μικρές ή παραμυθι(α)κές ιστορίες, βιβλία γνώσεων, κ.ά.), ενώ είναι “ανοιχτό” σε νέα δεδομένα ή σε “υβριδικές” δημιουργίες. Ένας τέτοιος χαρακτηρισμός καθιστά δύσκολη τη διάκριση της οντότητάς του αλλά και των ορίων του. Επειδή το βασικό προσδιοριστικό στοιχείο ενός εικονογραφημένου είναι η εικόνα, η οποία αποκωδικοποιείται ευκολότερα και συνδέεται με την παιδική (μάλλον παιδικότροπη) αντιμετώπιση του κόσμου, κυριαρχεί η άποψη ότι τα βιβλία με εικόνες είναι μόνο για μικρά παιδιά, ενώ η σχέση παιδιών-εικόνων δεδομένη και απολύτως προσδιοριστική της (ιδιαιτέρως) κατηγορίας των εικονογραφημένων βιβλίων. Ωστόσο, οι εικόνες δεν υπήρχαν πάντα στα βιβλία, αφού οι πρώτες λογοτεχνικές ιστορίες δεν ήταν εικονογραφημένες, ενώ η σχέση παιδιών-εικόνων ως μοναδική προϋπόθεση για το χαρακτηρισμό ενός εικονογραφημένου κειμένου ως παιδικού αμφισβητείται.
- Είναι «δια-ηλικιακό», δεν είναι μόνο για παιδιά. Βιβλία, όπως π.χ. Η Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων, του Lewis Carroll, ή ο Πινόκιο, του Carlo Collodi, αποδεδειγμένα αφορούν όλες τις ηλικιακές ομάδες. Από την άλλη, κάποια βιβλία που αρχικά ήταν για ενήλικους

μετατράπηκαν σε ιστορίες για παιδιά (π.χ. Ροβινσώνας Κρούσος, κ.ά.). Επιπλέον, το γεγονός ότι η "συν-ανάγνωση" ενός εικονογραφημένου βιβλίου συμπλέκει, πραγματικά και συναισθηματικά, τα παιδιά-μη αναγνώστες με τους ενήλικους-αναγνώστες, οι οποίοι συνήθως και το επιλέγουν, μάλλον προεξοφλεί το δια-ηλικιακό του χαρακτήρα. Για το λόγο αυτό, ίσως, οι εικονογράφοι παρόμοιων βιβλίων αξιοποιούν στοιχεία (π.χ. το χιούμορ) που φαινομενικά αφορούν τους ενήλικους, για να απευθυνθούν ουσιαστικά και στις δύο ηλικιακές κατηγορίες.

- Είναι «δια-κωδικό», επειδή στηρίζεται σε δύο διαφορετικούς βασικούς οπτικούς κώδικες (εικόνα και κείμενο) και στην απαραίτητη σχέση μεταξύ των δύο τροπικότητων (οπτικής και λεκτικής), η διαλεκτική των οποίων κάνει ένα βιβλίο ξεχωριστό. Η στενή συνύπαρξη, το "πάντρεμα" εικόνας και κειμένου στο εικονογραφημένο βιβλίο για παιδιά καθιστά το(ν) (απο)δέκτη της ιστορίας τόσο αναγνώστη όσο και θεατή. Δεν είναι, λοιπόν, αρκετό να διαβάσει κανείς το κείμενο, αλλά χρειάζεται να παρατηρήσει και τις εικόνες, καταλήγοντας σε μία συνολική άποψη προερχόμενη από την αποκωδικοποίηση της μεταξύ τους σχέσης. Ακριβώς επειδή η παρατήρηση κρίνεται απαραίτητη, προτείνεται ο όρος «παρατηρητής» από τη J. Doonan αντί για τον όρο «αναγνώστης-θεατής». Προβάλλεται, ακόμη, ο ρόλος του αναγνώστη-παίχτη στις περιπτώσεις των βιβλίων που περιέχουν κάποιο παιχνίδι ή καλούν τα παιδιά να συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες που σχετίζονται με την ιστορία.

Ιστορία του εικονογραφημένου βιβλίου σημαίνει ουσιαστικά την ιστορία των βιβλίων με εικόνες, τα οποία απευθύνονται σε παιδιά μικρής ηλικίας. Χρονικά προηγούνται τα εικονογραφημένα χειρόγραφα [3.000 π.Χ., Αίγυπτος, *Βιβλίο των Νεκρών* (προσευχές των νεκρών και απολογία τους στις υποχθόνιες θεότητες)], για να ακολουθήσουν τα βιβλία με εικόνες, τα εικονογραφημένα έντυπα και τα εικονογραφημένα βιβλία. Εικονογραφημένες παραστάσεις βρίσκουμε σε όλη την Αρχαιότητα και κυρίως στους Ελληνιστικούς Χρόνους (Αλεξάνδρεια). Κατά τη μεταχριστιανική εποχή έχουμε εξέλιξη της [μικρογραφίας](#) με εικονιστικές παραστάσεις θρησκευτικού, κυρίως, περιεχομένου. Το 15^ο αιώνα η ανακάλυψη της τυπογραφίας έδωσε άλλη ώθηση στο βιβλίο, γενικά, και στο εικονογραφημένο, ειδικότερα. Το 17^ο αιώνα κυριαρχούν οι [ξυλογραφίες](#) των *Μύθων* του Αισώπου, ενώ στα μισά του 19^{ου} αιώνα έκανε την εμφάνισή του το πρώτο εικονογραφημένο περιοδικό στον κόσμο, τα [Εικονογραφημένα Νέα του Λονδίνου](#) (1842-1861) (ξυλογραφία-φωτογραφία).

Ουσιαστικά, η εικονογράφιση των βιβλίων για παιδιά δεν έχει πολύ μακριά ιστορία. Είναι μια ιστορία περίπου δύομισι αιώνων, αν θεωρήσουμε ως αφετηρία τη συστηματική εκδοτική δραστηριότητα του Νιούμπερι (Newbury) στην Αγγλία του 18^{ου} αιώνα (1750). Το 19^ο αιώνα έχουμε την αρχή μιας άνθησης που συνεχίζεται μέχρι σήμερα, όπου οι τίτλοι είναι πολύ περισσότεροι και η εικονογράφιση εμφανώς πιο πλούσια, ενώ στα μέσα αυτού του αιώνα παρουσιάζονται σχολικά βιβλία με στοιχειώδη εικονογράφιση, τα [Αλφαβητάρια](#). Από τότε μέχρι τις μέρες μας τα πράγματα

έχουν εξελιχθεί πάρα πολύ, παράλληλα με το θεωρητικό προβληματισμό και την έρευνα της εικονογράφησης. (Δεκαετία '60 επικράτηση συμβόλων ελληνικότητας, μέχρι τη δεκαετία του '80 υπάρχουν μοντερνιστικές τάσεις, κ.λπ.).

4. Ο ρόλος της εικόνας και του κειμένου στο εικονογραφημένο βιβλίο

Ο κόσμος μας κατακλύζεται από εικόνες. Εικόνες υπάρχουν στα πρώτα παιχνίδια του παιδιού, στα ρούχα του, στα άλμπουμ με φωτογραφίες, στα κινούμενα σχέδια που παρακολουθεί. Αργότερα, ανακαλύπτει πως υπάρχουν εικόνες στα βιβλία, στα περιοδικά, τις εφημερίδες, στα παραμύθια που του διαβάζουν οι γονείς του. Όσο το άτομο μεγαλώνει φαίνεται να μη δίνει ιδιαίτερη σημασία στις εικόνες, ακριβώς επειδή είναι κάτι που έχει συμπεριλάβει στα δεδομένα του. Ωστόσο, ο άνθρωπος χρειάζεται "να βλέπει" πραγματικά όσα υπάρχουν γύρω του και να γίνεται κοινωνός κάθε μηνύματος, να διεισδύει ουσιαστικά στα νοήματα, ενώ παραμένει ζητούμενο καθέννας ξεχωριστά να μπορεί να αντιμετωπίζει το καθετί ως όλο και να μην θεωρεί τίποτα δεδομένο, ακριβώς όπως κάνουν τα πολύ μικρά παιδιά.

Δύσκολα θα μπορούσε να φανταστεί κάποιος ένα βιβλίο για παιδιά χωρίς εικόνες, ενώ μια εικόνα από μόνη της μπορεί να γίνει άμεσα κατανοητή ακόμη και από πολύ μικρά παιδιά. Οι εικόνες προσιδιάζουν στα αντικείμενα που απεικονίζουν και έτσι η διαδικασία κατανόησης τους φαίνεται να είναι περισσότερο θέμα αναγνώρισης της ομοιότητάς τους με τα αντικείμενα του πραγματικού κόσμου, παρά εξοικείωση με έναν κώδικα ή μια σύμβαση. Ωστόσο, όπως θα παρατηρούσε ο R. Barthes, η κατανόηση και η ανάλυση των εικόνων προϋποθέτει την ανάπτυξη νοητικών σχημάτων για τον εντοπισμό του νοούμενου μηνύματος (μιας εικόνας), το οποίο είναι ανάλογο της πραγματικότητας, και του υπονοούμενου μηνύματος, το οποίο αποτυπώνει τον *τρόπο* με τον οποίο η κοινωνία αναπαριστά αυτό που θεωρεί ως ανάλογο.

Το κείμενο είναι σύντομο, αποτελείται από γράμματα, λέξεις και φράσεις που υπονοούν την πραγματικότητα και δεν την αντικατοπτρίζουν, ενώ το νόημά του εξαρτάται πάντα από τις εικόνες που συνοδεύει. Χαρακτηριστικό είναι ότι στα εικονογραφημένα βιβλία το κείμενο δημιουργείται πριν από τις εικόνες, λειτουργώντας σαν βάση για όλο το βιβλίο. Γενικά, οι εικόνες στα εικονογραφημένα βιβλία συμβάλλουν στην αφήγηση των ιστοριών, επιβεβαιώνοντας και συγκεκριμενοποιώντας την ιστορία που ήδη υπονοείται από το νόημα των λέξεων αλλά και από το συγκεκριμένο των προηγούμενων και των επόμενων εικόνων. Στα σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία οι εικόνες είναι συχνά λεπτομερείς, περίπλοκες και εξεζητημένες σε ύφος, ακόμα και όταν συνοδεύουν απλά κείμενα ή μεμονωμένες λέξεις. Γενικά, μια εικόνα μπορεί: α) να δείχνει ακριβώς ό,τι λένε οι λέξεις, β) να επεξηγεί βασικές έννοιες που διατυπώνονται λεκτικά (στο κείμενο), γ) να προεκτείνει το κείμενο, εκθέτοντας λεπτομέρειες που αδυνατούν να εκθέσουν οι λέξεις, στ) να υπαγορεύει ή να διαμορφώνει τη στάση του αναγνώστη απέναντι στη μυθοπλασία και, γενικά, απέναντι στο βιβλίο. Η εικόνα

συνιστά μια εικαστική αφήγηση, απαιτεί ένα δικό της τρόπο ανάγνωσης και είναι η πιο απλή και άμεση, η πρώτη μορφή ανάγνωσης.

Ασφαλώς, η σχέση εικόνας-κειμένου είναι αναμφισβήτητα στενή, αλλά δε σημαίνει ότι η εικόνα δεν έχει τη δική της ζωή, λειτουργία και επίδραση, στοιχεία που εξαρτώνται και κατά κάποιον τρόπο καθορίζονται από την ηλικία του αναγνώστη. Η αναφορά της εικόνας στο κείμενο άλλοτε είναι εντελώς ερμηνευτική και άλλοτε αφηρημένη.

- Για τα πιο μικρά παιδιά το εικονογραφημένο βιβλίο είναι μια μύηση στην ίδια τη ζωή και η εικόνα έχει μια λειτουργία κυρίως γνωστική, συνιστά μια εικαστική αφήγηση, απαιτεί ένα δικό της τρόπο ανάγνωσης και είναι η πιο απλή και άμεση, η πρώτη μορφή ανάγνωσης. Το παιδί γνωρίζει τον κόσμο μέσα από την εικόνα που συνοδεύει τη λεκτική περιγραφή του. Η εικόνα δε μένει στο κείμενο, αν και παίρνει την έμπνευσή της από αυτό. Μπορεί να λέει περισσότερα από το λόγο, να τον συμπληρώνει ή να λέει λιγότερα, για να ερεθίζει τον αναγνώστη να σκεφτεί και άλλα.
- Για τα μεγαλύτερα παιδιά η εικονογράφηση προσφέρει περισσότερα ερεθίσματα στη φαντασία και επηρεάζει τον ψυχικό της κόσμο. Ο ρόλος της δεν είναι να συγκεκριμενοποιεί το λόγο, αλλά να δημιουργεί το κλίμα, την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία κινείται το κείμενο και μέσα στην οποία μεταφέρεται ο αναγνώστης, για να βλέπει, να νιώθει και να δημιουργεί της δικές του εικόνες, πέρα από την εικονογράφηση και πέρα από το κείμενο.
- Στα βιβλία για μεγάλα παιδιά η εικονογράφηση προσφέρει κυρίως αισθητική καλλιέργεια. Η παρουσία της είναι πιο διακριτική, κάνει τη σελίδα πιο ευχάριστη και την ανάγνωση πιο άνετη, ενώ ισορροπεί με τη χάρη της τέχνης τη σοβαρότητα του έντυπου λόγου.

5. Ο ρόλος του χιούμορ στο εικονογραφημένο βιβλίο

Η αισθητική εξέλιξη/βελτίωση του εικονογραφημένου βιβλίου, νέες τεχνικές εκτύπωσης με λέιζερ, ο ιδιαίτερος [ρόλος του χιούμορ της εικόνας](#), κ.ά., εξασφαλίζουν στους μικρούς αναγνώστες χώρους φαντασίας, μέσα από τους οποίους μπορούν να διασκεδάσουν και να αναπτύξουν διαφοροποιημένες από την πραγματικότητα παραστάσεις. Ο αντικομφορμιστικός ρόλος του χιούμορ αποδεικνύεται εξαιρετικά σημαντικός για την αποτελεσματική λειτουργία της διπλής [τροπικότητας του εικονογραφημένου βιβλίου](#) και πραγματώνεται είτε μόνο με το κείμενο, είτε μόνο με τις εικόνες, είτε με κείμενο και εικόνες εκ παραλλήλου. Επιστρατεύοντας τα σχήματα, τα χρώματα, τα λεκτικά παιχνίδια, το ανακάτεμα της πραγματικότητας με τη φαντασία, κ.ά., τα εικονογραφημένα βιβλία δημιουργούν ευκαιρίες για μια χιουμοριστική προσπέλαση του κόσμου και της αναπαράστασής του. Οι κωμικές

καταστάσεις, κυρίως αυτές που καταλήγουν στην αποφόρτιση και στην επίτευξη ψυχικής ισορροπίας, ενθουσιάζουν τον ανήλικο αναγνώστη/παρατηρητή των εικονογραφημένων βιβλίων για παιδιά και συνδέονται με την παιδική δημιουργικότητα.

Οι δρόμοι που ακολουθεί το χιούμορ, το αστείο σε ένα εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο είναι πολλοί, περίπλοκοι αλλά και ταυτόχρονα ελκυστικοί: απρόβλεπτα και αυθόρμητα κωμικά επεισόδια, ανακολουθίες πληροφοριών που φτάνουν σε εμάς, παραδοξότητες ή φαινομενικά ανόητες απαντήσεις, υπερβολές (διόγκωση των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ή των νοημάτων), ασυνεννοησία (νοηματική παρανόηση της ίδιας ακουστικής λέξης από δύο πρόσωπα, την οποία το ένα την εκλαμβάνει μεταφορικά και το άλλο κυριολεκτικά), προσωποποίηση (ανθρώπινη υπόσταση και χαρακτηριστικά σε άψυχα αντικείμενα ή ζώα), απομυθοποίηση (ανώμαλη προσγείωση του ανθρώπινου ιδανικού), το ξεγέλασμα, η αμφίεση ή μεταμφίεση (υπερβολή στην ενδυμασία, κ.ά.), η ειρωνεία, ηχοποιίες («γκλου-γκλου», «πλατς-πλατς» κ.ά.), λογοπαίγνια (με λέξεις που έχουν περισσότερες από μία σημασίες ή αμφισβητείται η σημασία τους), εικονιστικές αποτυπώσεις λεκτικών υπερβολών, κ.ά.

6. Σχέση εικόνας-κειμένου

Επιμέρους προσδιοριστικά στοιχεία της σχέσης εικόνας-κειμένου:

- **στυλ** (το συνολικό αποτέλεσμα όλων των πτυχών ενός έργου τέχνης που εξετάζονται από κοινού, προσωπικό ύφος, συνδέεται με την ταυτότητα του καλλιτέχνη, κ.ά.),
- **μεταμυθοπλαστικές τεχνικές** (προσδιορίζουν τα «εγγράψιμα» κείμενα κατά το R.Barthes, δηλαδή τα “ανοιχτά” στην αναγνωστική παρέμβαση, και αποκαλύπτουν την τεχνική και τη δομή τους, προβάλλουν μια μη μιμητική σχέση μεταξύ της γραφής τους και της πραγματικότητας, χρησιμοποιούν ποικιλία από αφηγηματικούς και λεκτικούς τρόπους, παραδοξολογίες, αφηγηματικά και τυπογραφικά τεχνάσματα, επιχειρούν μίξη λογοτεχνικών ειδών, επιφέρουν ρήξεις του αφηγηματικού πλαισίου και του χωρο-χρονικού άξονα, κ.ά.),
- **χαρακτήρας** (τόσο του κειμένου όσο και της εικόνας που το συνοδεύει, οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες, στοιχεία τεχνικής της εικόνας και στοιχεία πλοκής της εικόνας, γραμμή-χρώματα-μέγεθος, η στάση του σώματος, η ενδυμασία, το υλικό, το σκηνικό),
- **ιδεολογικά μηνύματα** (ιδεολογικές απόψεις τόσο στο λεκτικό όσο και στο οπτικό κείμενο),
- **εστίαση** (αφηγηματική πλευρά του εικονογραφημένου βιβλίου-ποιο είναι το πρόσωπο που βλέπει, από ποια οπτική γωνία βλέπει-γωνία λήψης της εικόνας για την εικαστική πλευρά, μηδενική εστίαση-εξωτερική εστίαση-εσωτερική εστίαση),

- **χρόνος** (χωρο-χρονική πλαισίωση, σκηνικό που συνδέεται με την πλοκή της ιστορίας, τους χαρακτήρες, την εξέλιξη/αλληλουχία των γεγονότων, την ατμόσφαιρα-ύφος των καταστάσεων, κ.ά.),
- **μη κειμενικά στοιχεία** [*παρακείμενο* (το μέγεθος, το σχήμα του βιβλίου και των εικόνων, οι επιλογές του καλλιτέχνη σχετικά με το ύφος και το μέσο, η πυκνότητα της σύστασης και οι ιδιότητες των χρωμάτων, δηλαδή καθετί που χρησιμεύει στη δημιουργία της συνολικής εικόνας και της αισθητικής του βιβλίου), *περικείμενο* (καθετί που αφορά το κείμενο της ιστορίας και ενυπάρχει στο εξώφυλλο, στο οπισθόφυλλο ή στις ενδιάμεσες σελίδες), *επικείμενο* (καθετί που έχει γραφεί ή δημιουργηθεί για το συγκεκριμένο βιβλίο είτε από τον ίδιο το συγγραφέα είτε από κάποιον άλλο, όπως: συνεντεύξεις, κριτικές, διαφημιστικά φυλλάδια, κ.λπ.)].

*

Στο εικονογραφημένο βιβλίο συνυπάρχουν και συνεργάζονται τρία στοιχεία: το κείμενο, η εικόνα και το βιβλίο ως αντικείμενο (αφή, χαρτί, γύρισμα σελίδων, κ.λπ.). Τα [στοιχεία της εικόνας](#) είναι: **το σχέδιο, το χρώμα, η σύνθεση και η τεχνική**. Ο τρόπος που όλα αυτά επιλέγονται και συνδυάζονται συνιστούν το **χαρακτήρα** της εικόνας, τη **γλώσσα** της εικόνας (που μπορεί να είναι: επιθετική, νοσταλγική, χιουμοριστική, ρομαντική, ρεαλιστική ή ονειρική, κ.ά.).

*

Το κείμενο αποτελεί για τον εικονογράφο μια δέσμευση από την οποία πρέπει να ξεκινήσει. Θα δημιουργήσει, όμως, με τις δικές του ικανότητες και με τη δική του προσωπικότητα. Για το λόγο αυτό το ίδιο κείμενο αποδίδεται εικονογραφικά, εικαστικά, με τόσους διαφορετικούς τρόπους (π.χ. *Η Αλίκη στη Χώρα των Θαυμάτων* που την έχουν εικονογραφήσει περισσότεροι από 300 διαφορετικοί εικονογράφοι).

Ο εικονογράφος έχει δύο κύριους στόχους: προσδίδει στο βιβλίο περισσότερη οντότητα, ώστε να βοηθήσει τον αναγνώστη-παιδί να παίξει με το βιβλίο, ενώ προσφέρει υψηλό, αρτιότερο αισθητικό κριτήριο στο παιδί, δημιουργώντας του παράλληλα την ανάγκη επαναληπτικής ανάγνωσης και θέασης των εικόνων του. Μέσω της εικονογράφησης ο εικονογράφος παρεμβαίνει αισθητικά και γίνεται «αρωγός» στην ανάγνωση του κειμένου ή «φαινομενικά παραπλανητικός». Στην πρώτη περίπτωση βοηθά τον αναγνώστη να διαμορφώσει μια πιο συγκεκριμένη εικόνα του κειμένου και να τον κάνει μέρος του κειμένου. Στη δεύτερη περίπτωση, «φαινομενικά παραπλανητικός» ως προς το ορατό κείμενο και όχι ως προς την ουσία του, προεκτείνει το κείμενο και προσδίδει συναίσθημα εκεί που το κείμενο αδυνατεί να το κάνει, αφού δεν μπορεί να μεταφέρει και να αποδώσει με τη λεκτική τροπικότητα χρώματα και σχήματα. Το απαραίτητο είναι να προσφέρει κάτι που δεν εξαντλείται από την πρώτη επαφή. Η εικόνα ζητάει να ξαναϊδωθεί, να ψαχτεί και κάθε φορά να φανερώσει καινούργια πράγματα.

Η εικονογράφηση μας καλεί σε μια ταυτόχρονη με το λογοτεχνικό κείμενο αντίληψη και κατανόηση ενός περιεχομένου που προκαθορίζεται από το κείμενο.

*

Τυπικές μορφές διατύπωσης του φανταστικού κόσμου (κατά τον Γ.Παρμενίδη):

- Η παραμόρφωση των τυπικών σχημάτων απεικόνισης των πραγμάτων (σχήματα που έχουν ασαφή αναφορά στον κόσμο των πραγμάτων, σχήματα που τα αντιλαμβανόμαστε με διαφορετικό βαθμό σαφήνειας, σχεδίαση αποσπασμάτων από σχήματα).
- Ο επαναπροσδιορισμός της υλικής υπόστασης των πραγμάτων (επεξεργασία του ύφους, επαναπροσδιορισμός των σχέσεων των πραγμάτων ως τους τα χρώματα, τα σχήματα).
- Η αλλοίωση των μεγεθών, των κλιμάκων μέτρησης των πραγμάτων (όξυνση αντιθέσεων, δημιουργία απρόσμενων σχέσεων μεταξύ των πραγμάτων για την υπέρβαση τους πραγματικότητας).

*

Τα μέσα με τα οποία εικονογραφείται ο φανταστικός χώρος είναι χειρισμοί στην προσομοίωση του πραγματικού χώρου. Ο εικονογράφος έχει αφετηρία πάντα την πραγματικότητα, αφού αυτό είναι το υλικό που μεταπλάθει ως καλλιτέχνης μέσα από διαδικασίες αφαίρεσης ή ανασύνταξης, με αποτέλεσμα τη διαφορετική από την καθημερινή δόμηση της πραγματικότητας. Ο εικονογράφος αναπτύσσει συγκεκριμένα μορφογενετικά συστήματα εικαστικής απόδοσης:

- Η αναπαράσταση του αντικειμενικού, πραγματικού κόσμου (διατήρηση συντακτικών σχέσεων της πραγματικότητας και προβολή συγκεκριμένων χαρακτηριστικών στοιχείων τους σύμφωνα με τις εσωτερικές σχέσεις του επιλεγμένου αφαιρετικού πλαισίου, π.χ. γεωμετρική ή κατασκευαστική ανάλυση της πραγματικότητας/ αφαιρέσεις-επιλογές από τις πολλαπλές αναγνώσεις του υπαρκτού κόσμου, κ.ά.).
- Η απεικόνιση του φανταστικού κόσμου (πιστή παρουσίαση στοιχείων της πραγματικότητας αλλά με μη πραγματικές συντάξεις, σε φανταστικές μεταξύ τους σχέσεις).

Βιβλιογραφικές Πηγές Θεματικής Ενότητας

1. Berger, J. *Η εικόνα και το βλέμμα*. Μτφρ. Ζ. Κοντοράτος. Αθήνα: Οδυσσέας, 1993.
2. Γιαννικοπούλου, Α. *Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2008.
3. Καλογήρου, Τζ. (επιμ.). *Το εικονογραφημένο βιβλίο δεν είναι μόνο για μικρά παιδιά*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2006.
4. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου, Ο. (επιμ.). *Εικόνα και παιδί*. Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publications, 2005.
5. Nodelman, P. *Λέξεις για τις εικόνες*. Μτφρ. Π. Πανάου. Αθήνα: Πατάκης, 2009.
6. Οικονομίδου, Σ. *Χίλιες και μία ανατροπές: Η νεοτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες*. Αθήνα: Πατάκης, 2011.
7. Σιβροπούλου, Ρ. *Ταξίδι στον Κόσμο των Εικονογραφημένων Μικρών Ιστοριών: Θεωρητικές και Διδακτικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004.
8. Τσιλιμένη, Τ. *Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Όψεις και απόψεις*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2007.
9. Τσιλιμένη, Τ. (επιμ.). *Αφήγηση και Εκπαίδευση: Εισαγωγή στην Τέχνη της Αφήγησης. Άρθρα και Μελετήματα*. Βόλος: Εκδόσεις Εργαστηρίου Λόγου και Πολιτισμού Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, 2007.
10. Τσιλιμένη, Τ., & Γραίκος, Ν. (επιμ.). *Αφήγηση και Π.Ε.: Κείμενα διημερίδας στο Κ.Π.Ε. Ανατ. Ολύμπου*. (Συνδιοργανωτές: Εργαστήριο Λόγου & Πολιτισμού Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Όμιλος Φίλων Αφήγησης, ΚΠΕ Ανατ. Ολύμπου). Π. Παντελεήμονας Πιερίας: Έκδοση Κ.Π.Ε. Ανατ. Ολύμπου, 2007. <http://users.sch.gr/organopoulos/bibliografia/afigisi_pe_kpe_an_olympou_2007.pdf>[Η μερομηνία πρόσβασης: 29/3/2015].

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Δημήτρης Πολίτης 2015. «Λογοτεχνία για Παιδιά Ι. Εικονογραφημένο Βιβλίο». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PN1516>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου της διδάσκουσας.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

